

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

Eerder verscheen van Björn Soenens bij De Arbeiderspers:

Dagen zonder Trump. Berichten uit Amerika (2018)

Björn Soenens

De lengte van een oceaan

STEMMEN EN STEMMINGEN IN AMERIKA

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Eerste en tweede druk mei 2020

Derde en vierde druk juni 2020

Vijfde en zesde druk juli 2020

Zevende druk september 2020

Achtste druk december 2020

Negende druk februari 2021

Tiende druk april 2022

Copyright © 2020 Björn Soenens

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 xJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Omslagbeeld: David Zimmerman (Getty Images)

Portret auteur: © Michel Goessens

Typografie: Perfect Service

ISBN 978 90 295 4040 7 / NUR 320

www.arbeiderspers.nl

‘Dearly beloved, we are gathered here today to get through this thing called life.’

(Prince, ‘Let’s Go Crazy’)

‘Breathe out, breathe in. American oxygen? Every breath I breathe, chasin’ this American Dream. We sweat for a nickel and a dime...’

(Rihanna, ‘American Oxygen’)

‘The banker man grows fatter. The working man grows thin. It’s all happened before and it’ll all happen again.’

(Bruce Springsteen, ‘Jack Of All Trades’)

‘Give me your tired, your poor, your huddled masses yearning to breathe free.’

(Emma Lazarus, dichteres)

‘Everybody needs beauty, as well as bread.’

(John Muir, natuurbeschermer)

Voor mijn vader. Waar je nu ook bent.
Voor mijn moeder. Rock-'n-roll lééft. Moeke Roza voor altijd.
Voor mijn vrouw. Iedereen zou een Emma moeten hebben.
Voor mijn kinderen. Gilles en Hannah zijn de mooiste redenen om te leven.

Inhoud

Woord vooraf 13

Proloog: Amerika is een spijkerbed 15

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

1. Heimwee naar huis 33

LANGZAME OPMERKINGEN IN EEN SNELLE TIJD

2. Vreemdeling in eigen land 41
3. Amerikaanse fabriek 51
4. De andere helft 56
5. Het einde van de waarheid 62
6. CNN sucks! 70
7. De dood van de conversatie 78

AVONTUUR AMERIKA

8. De grens 93
9. Chester, de strontstraat van Amerika 104
10. Amerikaanse overdosis 110
11. Drama in Flint 122
12. Een enorme middelvinger 126
13. Helden van de grens 131
14. Een tentoonstelling van armoede en ellende 140
15. Een kont met een eigen postcode 146
16. Het land is ziek 152
17. De bergen van Dolly Parton 157
18. Zomer in Colorado 162
19. De vleesmolen van Vietnam 173
20. De club van de conservatieven 181

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

21. Voor de rozen verwelkt zijn 189

LIEFDE EN HAAT IN TIJDEN VAN TRUMP

22. Belaagd in Amerika 197
23. 'We're America, bitch!' 202
24. Rage against the machine 208
25. Oorlog in het hoofd van Trump 219
26. 'Honden en negers niet toegelaten' 223
27. Hysterie en tv-show in Washington 229

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

28. Een hart dat honger heeft 241

LANGE SCHADUWEN

29. Dansen op de vulkaan 249
30. De inquisitie van Gary Hart 261
31. Een groot, slecht man 269
32. Kneus en missionaris 277
33. Ochtend in Amerika 283

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

34. Als een rat die aan je hart knaagt 291

AMERIKAANSE ICONEN

35. De pijnlijke schoonheid van Georgia O'Keeffe 301
36. De leerschool van een idealist 307
37. 'Je mag Bobby gerust met mij delen' 316
38. Het midden valt uit elkaar 322
39. De man en de moord 328
40. Een superdiva in het hooggerechtshof 339
41. Praten met een Nobelprijswinnaar 346
42. 'Iedereen heeft recht op 15 minuten roem' 352

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

43. Een flits tussen twee eeuwigheden van duisternis 363

LANGZAME OPMERKINGEN IN EEN SNELLE TIJD

- 44. Het drama aan de lift 371
- 45. Houden Amerikaanse Joden van Israël? 379
- 46. De moed van Emma González 385
- 47. Plastic is not fantastic 393
- 48. Teletijdmachine 397
- 49. Amerikaanse prinses 402

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

- 50. Stotterend door het leven 409

NEW YORK STORIES

- 51. Een circus en een riool 415
- 52. Vastgoed in de wolken 424
- 53. Biggie Smalls en al de rest 428
- 54. Het duisterste geheim van New York 437
- 55. De nachtrechtbank in Manhattan 442
- 56. De Russen van Brighton Beach 447
- 57. De Griekse *diner* 451
- 58. De parels van Queens 456
- 59. Narco's in New York 462
- 60. De opstand van Stonewall 468

DE LENGTE VAN EEN OCEAAN

- 61. Met de kracht van honderd wilde paarden 475

Dankwoord 487

Woord vooraf

Toen corona Amerika veroverde

‘It was the best of times, it was the worst of times... it was the spring of hope, it was the winter of despair.’ (Charles Dickens, *A Tale of Two Cities*)

En toen, plotseling, zag Amerika er helemaal anders uit. En samen met Amerika, de hele wereld. Het was de grootste maatschappelijke ont-
wrichting die ieder van ons ooit meemaakte. Het hart van de samenle-
ving stopte met kloppen. Het land viel stil. De economie ging op slot. Een nieuw coronavirus veroverde Amerika en de wereld, stormender-
hand. Overal werd het een heel klein beetje oorlog. De vijand was on-
zichtbaar, hij was geurloos en kleurloos. Een stille doder. Maar wel één
die alles platwalste.

De Amerikaanse president Trump gedroeg zich lange tijd als de Franse keizer Napoleon die de barre Russische winter instormde zonder (warme) kleren aan. Het leek aanvankelijk op een schoolvoorbeeld van
ultieme roekeloosheid. De coronacrisis zou wel eens de échte overgang
kunnen vormen naar een nieuwe wereldorde, waarin Amerika niet langer
de hoofdrol speelt. Wereldordes veranderen altijd eerst geleidelijk,
en dan heel plotseling. De coronacrisis is zo’n moment.

Amerika heeft heel lang gedacht dat het overal en altijd de beste en
de grootste en de slimste was. Is dat even een koude douche. Het is
een feit: Amerika is niet meer toegerust om een pandemie het hoofd te
bieden zoals het hoort. Deze crisis is het kwalijke gevolg van decennia
van drooglegging van de overheid, de ontmanteling van openbare infra-
structuur, en gebrek aan toekomstplanning. Het verval was dus al langer
gaande. Het virus heeft het nog versneld. Arnon Grunberg schreef te-
recht dat Amerika allang een derdewereldland in vermomming is.

Trump moedigde midden in de crisis protesten aan tegen corona-
maatregelen van Democratische gouverneurs. In een reeks tweets op 17
april riep hij zijn aanhangers op tot burgerlijke ongehoorzaamheid en
de ‘bevrijding’ van de staten Michigan, Minnesota en Virginia. Gouver-

neurs werden bedreigd door betogers die zwaaiden met Trumpvlaggen. De door het verwoestende virus veroorzaakte dodentallen weigeren ze zelfs te geloven. Met zware wapens lopen ze te protesteren op straat en eisen ze de heropening van de economie. Neen, zulke tijden hebben we nooit eerder meegemaakt. Neen, zo'n president hebben we nooit eerder gekend.

Nooit eerder was de lengte van een oceaan groter dan vanaf midden maart van het jaar 2020. Europeanen mochten niet meer naar Amerika vliegen. Chinezen mochten niet meer naar Amerika vliegen. Elke dag vielen duizenden doden door een gevaarlijk longvirus. Alles ging op slot. Er kwam een muur, maar niet dé muur. American shutdown.

'*Eppur si muove*', schreef Galileo Galilei naar verluidt op de muur van zijn gevangenis in 1633. Ja, de aarde draait om de zon. Eppur si muove: ja, ze beweegt, net als het gewicht en het gewricht van deze tijd. Door corona draaide de wereld in één ruk 180 graden om. Voor een boekenschrijver is dat geen eenvoudige zaak. Niets blijft stilstaan, ook al probeer je als schrijver de realiteit min of meer te vangen en te beschrijven in *realtime*.

Alles in dit boek – behalve wat u leest in dit woord vooraf – is geschreven vóór de coronacrisis de wereld op zijn kop zette. Het boek was al onderweg naar de drukker toen het coronavirus de wereld omver deed tuimelen. Maar toch: Amerika blijft Amerika, ook ná corona. Maar de kerngedachte is deze: niets blijft, alles gaat voorbij.

Midden april van het onvergetelijke jaar 2020 schreef ik vele gedachten neer over hoe het leven en het werken is in volle coronatijd. De stad New York werd zo'n beetje het epicentrum van de wereldwijde epidemie. Ik zat er middenin. Ik leefde in het epicentrum van de corona-epidemie in Amerika. New York werd de grootste broeihaard in de hele wereld. Plots was ik een acteur in het verhaal. Ik stond niet b́uiten, maar b́innen de lijnen. Ik leefde in een rampgebied. Ik werkte ín mijn leven. Die bespiegelingen kunt u lezen aan het einde van dit boek, als een laatste hoofdstuk, als een soort emotioneel coda over Amerika. Going out with a bang.

Björn Soenens, New York City, mei 2020

Proloog

Amerika is een spijkerbed

De verhalen van gewone Amerikanen tatoeëren mijn bestaan als correspondent in de vs. Er zijn er talloos veel. Als een kralenketting, als een schatkamer van stemmen en stemmingen.

Een zondagmiddag in Manhattan. Ik neem de taxi naar huis in Brooklyn. Mijn Uberchauffeur Tausif wil me zijn verhaal vertellen. Zijn woordenstroom is niet te stuiten. Hart op de tong. Hoe hij vandaag voor het eerst in zijn leven in New York naar het legendarische eethuis Katz's is geweest. Katz's ligt op de hoek van Houston en Ludlow Street in New York. Een Joods etablissement in de Lower East Side. Wereldberoemd vanwege de pastramiboterham. Pastrami is een soort in erg dunne plakjes gesneden gerookt, gepekeld rundvlees. Tausif vond het heerlijk om daar eindelijk, na veertig jaar geduldig wachten, zo'n boterham te eten. Opmerkelijk, want Tausif is een moslim. Het is zijn New Yorkmoment.

Leven en laten leven

Tausif werd 51 jaar geleden geboren in Lahore, in Pakistan en is al vier decennia New Yorker. Hij praat met mij over de absurditeit van godsdiensten. Hij is zelf een praktiserende moslim, drinkt geen alcohol, en gaat vaak bidden in de moskee. Maar hij relativeert: 'Iedere godsdienst beweert dat hij de waarheid in pacht heeft, dat kan toch helemaal niet kloppen,' zegt hij. 'Hoeveel waarheden zijn er dan?'

Tausif vindt New York een heerlijk universum. 'Leven en laten leven, is het devies in deze megastad,' oreert hij. Tausifs ouders wonen in Syracuse, in het centrum van de staat New York, ver weg van de stad. De vader en moeder van zijn vrouw wonen nog altijd in Pakistan. 'Mijn kinderen hebben eigenlijk geen aanwezige grootouders, en dat missen ze wel. Maar ze hebben een nieuwe grootmoeder,' zegt hij. Er woont een oude vrouw in ons gebouw, ze is erg eenzaam. Haar zoon stierf als universiteitsstudent van Yale, na een overdosis drugs. Haar dochter ziet

ze niet meer, want ze kon haar lesbische geaardheid niet verdragen en verbrak het contact. ‘Zo alleen is ze,’ zegt Tausif. ‘En nu is ze dus de surrogaatoma van mijn twee kinderen. Is dat niet prachtig? Een conservatieve Joodse vrouw die met hart en ziel houdt van mijn twee moslimkinderen.’

Ooit was Tausif doodsbang in Amerika. Hij werd geregeld lastiggevallen vanwege zijn geloof. Dat was in de eerste dagen na 9/11. Hij krijgt tranen in zijn ogen als hij vertelt hoe bang hij was om nog klanten te benaderen. Hoe hij na enkele dagen toch weer naar de moskee durfde, maar bijna op zijn schreden terugkeerde toen hij gewapende politie-mannen zag staan in de buurt van het gebedshuis.

Maar toen klaarde de hemel van Tausif op. ‘Wij zijn hier om je te beschermen, meneer,’ zeiden de agenten. Tausif werd er zo blij van. ‘New York respecteert mij, waardeert mij. Is dit geen fantastische stad?’ vraagt Tausif vanuit de achteruitkijkspiegel.

Mijn taxi heeft de bestemming bereikt. Deze stad, dit land, spuwt verhalen. Elke dag.

De verdwijning van Ethan

Enige tijd geleden reisde ik rond in de landbouwstaat Iowa. Eindeloze velden van mais en sojabonen. Boeren hebben het flink te verduren in Amerika: de Chinese uitvoermarkt droogt stilaan op, ze raken hun bonen en mais niet meer kwijt. Op hun John Deere-tractoren zie je de eenzame landbouwers rondtuffen op hun tientallen hectaren vruchtbare grond. Eén van hen is April Hemmes. 400 hectare land bezit ze. Al 34 jaar is ze boerin. Haar boerderij noemt ze The Empire, haar eigen keizerrijk in het midden van nergens. Het land betekent alles voor haar. Even tevoren passeerde ik nog de plek waar in 1959 Ritchie Valens en Buddy Holly in een koude februarinacht neerstortten met hun vliegtuigje, na een optreden in de concertzaal van Clear Lake. The day the music died. De grond houdt hier vreselijke verhalen vast. April loopt altijd lachend rond, maar ze is onzichtbaar diep gekwetst. Ik vraag haar hoe het met haar twee kinderen is. ‘Ach,’ zegt ze, ‘mijn dochter heeft gekozen voor het stadsleven in Seattle, duizend kilometer ver weg, in het noordwesten. Mijn zoon, die is gewoon weg.’ ‘Weg?’ ‘Ja, hij is weg, van de aardbodem verdwenen.’

April Hemmes staart voor zich uit en begint over de handelsoorlog

met China. Tijdens de lunch – een stevige BLT-sandwich met spek, sla en tomaat – vraag ik nog een keer naar haar zoon. Ze loopt helemaal leeg. Haar zoon is al zeven jaar vermist. Op een zaterdag in 2013 ging hij naar een feestje. Hij belde zijn moeder rond middernacht op. Iowa had net Iowa State verslagen in het American Football. April hoorde haar telefoon niet en miste de oproep. Sindsdien heeft ze nooit meer iets vernomen van haar zoon Ethan Kazmerzak. Geen enkel spoor: er is geen auto teruggevonden, geen signalen van zijn mobieltje, geen creditcardbetalingen op zijn naam. Niets. In rook lijkt hij opgegaan.

Al zeven jaar staat April elke morgen op met de gedachte aan haar zoon. Komt hij straks gewoon de oprit opgereden? Komt de politie haar vertellen dat Ethan gevonden is, dood? Zelfmoord? Moord? De eerste maanden smeekte ze de mensen om hulp. Op een persconferentie loofde ze 20.000 dollar uit voor de gouden tip. Niets. Helikopters vlogen over het land, er werd grond afgegraven, er werd gedregd in krekken, riviertjes en meertjes. April verhoogde het vindersloon tot 100.000 dollar. Niets. ‘Het niet weten is het allerergste,’ zegt April terwijl ze aan haar huisgemaakte ijsthee nipt. ‘Het is lastig om voort te leven, maar het moet.’ De veerkracht van deze Amerikaanse tijdens de tragedie die haar treft, is wonderlijk. Overal in Amerika liggen zulke verhalen voor het oprapen.

Dollar über alles

Amerika is prachtig, maar Amerika is ook gebroken. Open je ogen en oren, en laat je niet vangen door de statistieken van lage werkloosheid, en een succesvolle beurs. Voor de gewone Amerikaan is er geen vooruitgang. De lonen stijgen niet of amper. Het gemiddelde inkomen ligt nog altijd lager dan vijftien jaar geleden. Niet schrikken: in 2014 was het bedrag van de bonussen voor Wall Streetbankiers volgens een berekening van het Institute for Policy Studies dubbel zo groot als het totale bedrag aan loon van alle mensen die voltijds werken voor een minimumloon, en dat zijn er tientallen miljoenen.

Eén Amerikaanse familie, de Waltons, bezit evenveel rijkdom als 40 procent van de Amerikaanse bevolking. Ze zijn de eigenaars van Walmart. De Waltons hebben een eigen bank, een balletgezelschap, en een grote kunstgalerij. Ze kunnen hun rijkdom almaar vergroten door hun personeel uit te knijpen. Personeel dat zich vervolgens alleen maar

goedkope Walmart-troep kan veroorloven. Een perverse cirkel. De ongelijkheid in de vs lijkt volgens schrijver Thomas Frank in *Listen, Liberal* (2017) meer en meer op de verhouding tussen de Franse zonnekoning Lodewijk XIV en de arme boeren van begin achttiende eeuw.

Op stap in Amerika blijven de verhalen komen. Zo heb ik Michael ontmoet. Hij woont in de Lower East Side van Manhattan. Hij leeft in een klein flatje op Allen Street. In de gang ruikt het naar rotte vis en vuilnis. Hij werkt bij het New Yorkse stadsbestuur als stedenbouwkundige. Hij verzuipt bijna in de studieschulden. Hij betaalt elke maand 1.400 dollar af aan studieleningen. Zijn studiootje kost 1.600 dollar per maand. Hij moet dus worstelen om de eindjes aan elkaar te knopen. De bank bedreigt zijn familieleden omdat hij één van zijn vijf studieleningen niet snel genoeg terugbetaalt.

Mijn buurman Steven vindt dat het zijn eigen schuld is: Michael zou beter moeten weten en maar moeten kiezen voor een beter betaalde baan in de privésector, beweert hij. Zo zou de 28-jarige Michael zijn schulden sneller kunnen aflossen en heeft hij ademruimte. Terwijl Michael juist heel graag in dienst werkt van de overheid. Hij is stadsplanner, en wil op die manier bijdragen tot een leefbaarder Amerika.

Voor mijn buurman Steven is het motto altijd en overal: dollar über alles. In gesprekken zegt hij het voortdurend: je lot heb je zelf in handen. Woon je in een rotbuurt waar geen banen zijn? Pak je hebben en houden en vertrek naar een plek waar wel banen zijn. Zo deed zijn vader het, zo deed hij het ook. Dit is typisch voor de meritocratie in Amerika: werk hard, zeur niet, en kom ergens. Meritocratie gaat over winnen, nooit over verliezen. En als je verliest, dan heb je simpelweg niet hard genoeg je best gedaan. Of misschien ben je gewoon lui? Amerika beseft soms niet eens hoe het in elkaar zit. Het land begrijpt zichzelf niet goed.

Vergist u zich niet: Steven is wel degelijk een Democraat. Hij is helemaal voor het homohuwelijk, voor het recht op abortus, voor meer vrouwenrechten en meer kansen voor LGBTQ-personen. Maar als het op ongelijkheid aankomt en het lot van de verliezers of de achterblijvers: *he doesn't give a shit*. Het is de belangrijkste reden dat de Democraten de verkiezingen verloren van Trump in 2016. Volledig de voeling kwijt met hun basis. Ze geven geen moer om mensen die niet tot hun clubje van de chique universiteit behoren. De Democraten zijn de partij geworden

van de creatieve, hoogopgeleide en zeer goed verdienende professionals, schrijft Thomas Frank in *Listen, Liberal*.

Daarom is het niet verwonderlijk dat Bernie Sanders en Elizabeth Warren willen terugkeren naar die basis. Maar op de weg terug naar de wortels van de partij, krijgen ze meteen het label van linkse ratten opgeplakt. Terwijl zij meer democratischer zijn dan de nieuwe Democraten. Obama behoorde ook tot de 'professional class'. Alle praatjes over hoop leidden uiteindelijk tot weinig of geen verandering. Hij redde het totaal verkalkte Amerikaanse systeem. Een systeem – daar moeten we eerlijk in zijn – dat gewone mensen uitknijpt.

Voor Steven en mijn andere buur, de 31-jarige Lauren, is veel geld verdienen ongeveer de enige reden om te werken. Als ze van baan veranderen is het alleen om nog méér dollars binnen te halen. Helder. Het doet denken aan Malcolm Forbes, die ooit zei dat het antwoord op 99 procent van alle vragen 'geld' is. Tegelijk verzekeren mijn burens mij bij een glas wijn en een kaasblokje dat ze zich machteloos voelen bij al die ongelijkheid. Yeah, right.

In Amerika kun je heel snel afglijden van een lekker leven naar een financiële strop om je nek. One paycheck away from bankruptcy. Wie werkloos wordt, kan hoogstens een maand of zes een uitkering krijgen. Dan stopt het, zonder pardon en ben je volledig op jezelf aangewezen. Het dwingt je om niet op je luie krent te gaan zitten. Je kunt je gewoon niet veroorloven om de moed te verliezen en te rekenen op een langdurig vangnet. Je moet snel die nieuwe baan vinden, netwerken, tot je een nieuwe baan vindt, waardoor je je huis niet holderdebolder moet verkopen.

Het leven kan hard zijn, zeker in New York. Sociale zekerheid bestaat in Amerika, jawel, maar het is absoluut geen zachte hangmat. Aloe Blacc: 'I don't know if I'm walking on solid ground, 'cause everything around me is falling down'... In de vs lijkt sociale zekerheid al snel op een spijkerbed. Amerikanen zijn eigenlijk met z'n allen fakirs die voortdurend laveren tussen hebben en verliezen.

Sociaal weefsel verkrumelt

Overall om me heen merk ik het: conflicten, ruzies, verdeeldheid. Wantrouwen en angst lijken Amerika in hun greep te houden. De sociale lijm pakt en plakt niet meer. Steeds meer wijken plaatsen omheiningen. 'Ga-

ted communities' met hun eigen privébewaking. Zover is het gekomen. De groeiende ongelijkheid maakt de Amerikaanse samenleving kapot. Het internet zou de culturele diversiteit vergroten en de democratische communicatie stimuleren. Het omgekeerde is waar: het internet is nu een echokamer waar mensen zien en horen wat ze al weten en geloven. Waar is de conversatie?

Mensen klagen dat ze hun burens niet meer kennen, terwijl ze almaar meer zitten te tokkelen op hun smartphone. Waar scholen en sportverenigingen mensen samenbrachten, in teams, zijn ze nu één en al competitie. Infrastructuur stort in elkaar: bruggen, wegen, dammen, spoorlijnen. Te veel gebruikt, slecht onderhouden en gebrek aan geld. Parken en speeltuinen worden verwaarloosd. Metrostellen vallen stil of zijn overvol. Openbare scholen leveren belabberd onderwijs, bibliotheken zitten in aftandse gebouwen met te weinig personeel. Het zijn onhoudbare toestanden.

Vier jaar geleden, in 2016, zeiden de Amerikaanse kiezers al dat ze er genoeg van hadden, en ze verkozen prompt een president die beloofde het systeem op te blazen en weer op te bouwen. Maar de verdeeldheid en de onvrede zijn sinds de verkiezing van Donald Trump alleen maar erger geworden. 'Alles wat Amerika ooit uitzonderlijk maakte, verdampt en verdwijnt,' schreef socioloog Charles Murray al in 2012 in *Coming Apart*. 'Als de solidariteit tussen de verschillende Amerikaanse klassen niet wordt hersteld, zal het land uiteenvallen.' En Trump, die deed alsof hij de elite wilde aanvallen. Maar hij was slim, en liet haar ongemoeid. Hij leidde de woede af met een aanval op immigranten en zwakkeren.

Wandel rond in een Amerikaanse stad en je ziet het levende bewijs van het sluimerende verval, en de ellende voor velen. Je zult de kapotte wegen zien, de overvolle scholen, nerveuze politiemensen, soms hele tentsteden vol daklozen, meestal aan de rand van de winkelcentra. Eén op de honderd mensen in San Francisco heeft geen dak boven zijn hoofd. Op Market Street, waar zich het hoofdkwartier van Uber bevindt, en waar de ene winkel naast de andere ligt, liggen de daklozen met tientallen naast elkaar als de avond valt. De buurt wordt er grimmig na zonsondergang. Bewoners van de Fisherman's Wharf, een trekpleister voor toeristen uit de hele wereld, protesteren tegen de komst van een centrum voor daklozen.

Ja, er zijn twee Amerika's. Twee totaal verschillende Amerika's. Ga

naar San Francisco, en je hoort de verhalen van mensen die zich het leven daar niet meer kunnen veroorloven. De middenklasse, leraren, verpleegsters, sociaal werkers worden de stad uitgedreven. Met een loon van 60.000 dollar per jaar ben je in San Francisco eigenlijk straatarm. Een zwarte barista in de lokale Starbucks vertelt me dat hij elke dag drie uur op de bus zit van en naar zijn werk. ‘Maar toch loont het. In San Francisco kan je met een handeltje in hotdogs toch een stevige cent verdienen. Hier betalen ze zonder morren zés dollar voor een wattenbroodje met een Wiener ertussen gepropt... Maar als het een keer een maand of twee slecht gaat, is de kans groot dat je zelf dakloos wordt. Zo snel gaat het hier.’ De overheid investeert ook al jaren steeds minder in goedkope openbare huisvesting met vaste huurprijzen.

Onbetaalbaar wonen

De gemiddelde prijs van een huis in San Francisco is bijna één miljoen dollar. De huur voor een studiootje met één kleine slaapplek bedraagt 4.500 dollar per maand. Door de instroom van geld uit de ‘tech’ sector schieten huurprijzen elk jaar met 14 procent omhoog. De stad verliest in ijtempo zijn charme, zijn hippie-imago, zijn ongedwongen diversiteit. Het is een mekka geworden van luxe en van de creatieve economie in Silicon Valley. Alleen mensen die bij Google of Facebook werken kunnen de kosten van levensonderhoud nog makkelijk aan. Maar tegelijk zijn ze afhankelijk van de goedkope werkrachten in de horeca om hun droomleventjes te handhaven. De Amerikaanse paradox. De 10 procent topverdieners harken bijna 10 keer zoveel bij elkaar als de overige 90 procent sámen. Californië heeft meer dan 100 miljardairs, maar een kwart van de inwoners leeft onder de armoedegrens. Geen wonder dat veel mensen de elites zijn gaan verachten.

Groot ongenoegen

Van Donald Trump kun je veel zeggen: dat hij een idioot is, een narcist, een pathologische leugenaar, en vulgaire en anti-intellectuele man. Maar je moet hem ook wat krediet geven. Hij zag wat er broeide. Tegen zijn veronachtzaamde supporters zegt hij: ‘I see you. I see your value.’ Tijd voor de elites om anders te gaan leven en denken. De ogen te openen voor de realiteit van talloos veel Amerikanen. U moet maar een keer *Tales of Two Americas* (2017) lezen: een vat vol verhalen over Amerikaan-

se verschoppelingen, en die leven heus niet in de onzichtbare rand van de samenleving.

Als je dieper Amerika in rijdt, passeer je almaar meer verlaten benzinestations, lege kerkgebouwen, gesloten motels, winkels en fabrieken die over de kop zijn gegaan. Een soort woestijn is het. Autowrakken midden in de prairie of de woestijn. Je weet eigenlijk nooit waar je je ogen eerst op moet scherpstellen. Ruïnes van het Amerikaanse kapitalisme. Op elke hoek van elk klein stadje zie je een drankwinkel, wellicht om de pijn te kunnen verdoven van al die uiteengespatte dromen.

Het verdriet van Gallup

Ik bestel een snelle maaltijd bij een vriendelijke jongen in een desolate Wendy's hamburgertent in het spookachtige stadje Gallup, langs de oude Route 66 in New Mexico. Het voelt als verpletterende eenzaamheid. Je voelt je totaal verloren in zo'n landschap. Een soort somberte krijgt me vaak in zijn greep, tijdens lange autotochten en verblijfplaatsen in Amerika. Een sluimerende *unheimlichkeit* in dat geteisterde landschap, tussen majestueuze canyons, doodlopende wegen en altijd dezelfde en altijd terugkerende fastfoodketens.

Ik voelde dat in de dorre Sonorawoestijn, net als in de verderop gelegen Chihuahua Desert. Je ondergaat een metamorfose tijdens die lange ritten. Je wordt iemand anders, door rond te kijken op die kale plekken waar niemand is. Je kunt er goed nadenken over de nieuwe tijd. Zelfs de journalistiek lijkt die niet goed te kunnen vatten. Het wordt steeds moeilijker om Amerika en de wereld uit te leggen. Arthur Eaton beschreef het mooi in *De Groene Amsterdammer*: 'We leven in een vaderloos tijdperk.' Weg zijn de gezaghebbende instellingen en de normale ijkpunten. In zo'n tijdperk gedijen empathieloze politici. Bestuurders die zeggen dat we ons beter verschuilen achter landsgrenzen, met een flinke muur eromheen.

Twee Amerika's

Ik zie twee soorten Amerikanen, overal waar ik kom. De Amerikanen met het mooie huis, de mooie baan, de rijkelijk vloeiende dollars, de bijna dagelijkse restaurantbezoeken en de dure *iced lattes*, de biologische groenten, de nieuwste technologische snufjes, en elke dag een geschenkpakje bestellen bij Amazon. Er zijn ook die ándere Amerikanen,

die een restaurantbezoek aan de McDonald's als het hoogtepunt van de week mogen beschouwen, amper een betaalbare woning kunnen vinden, vaak zes van de zeven dagen werken en zich geen universiteit voor hun kind kunnen permitteren. Dat zijn de mensen die elk jaar fors meer huur moeten betalen en daar niets aan kunnen doen. Dat zijn de mensen die hun banen zien verdwijnen naar het buitenland en voor wie de globalisering echt pijn doet. Ik zie beide soorten Amerikanen bijna elke dag. Ik ken geen ruwere klassenmaatschappij dan de Amerikaanse.

Je zag die twee Amerika's in de jaren tachtig van de vorige eeuw geboren worden. De uurlonen voor gewone werklieden stagneerden of gingen achteruit, maar de aandelenmarkt bereikte nooit geziene hoogtes. De belastingen voor de rijken tuimelden naar beneden, publieke huisvesting was van dan af geen prioriteit meer voor beleidsmakers. Kasten van huizen verschenen in de buitenwijken. De 'McMansions'.

Die grote huizen zijn meer een beleggingsproduct dan een huis om in te wonen, als je er goed over nadenkt. Kopen, verkopen, en nog eens verkopen, en vervolgens de winst pakken. Intussen werden alle anderen een stuk armer en werd een middenklassenbestaan steeds meer onmogelijk. De ongelijkheid groeide elk jaar. Het is niet verwonderlijk dat die kloof ooit tot een enorme woede-uitbarsting zou leiden. Donald Trump is het gevolg van die jarenlang opgekropte mentale explosie. Het begon onder president Reagan. Dat was het bepalende moment. En onder Bill Clinton werden de rijken nog rijker.

Het lot van de kleine man

Zelfs president Obama droeg eigenlijk bij aan een nog grotere ongelijkheid. Volgens liberaal denker en historicus Thomas Frank kregen de één procent rijksten het beste pakket: ze werden gered met geld van de overheid tijdens de bankencrisis, en gingen vervolgens aan de haal met 95 procent van alle inkomensgroei tijdens de hersteljaren in het tijdperk-Obama. De verliezen van de overheid werden op de gewone man afgewenteld. In Amerika noemen ze dat het privatiseren van de winst, en het 'socialiseren' van het verlies.

Kijk rond als je in Amerika stopt op een willekeurige plaats tijdens wat honger of dorst: op een strook van één kilometer vind je een McDonald's, een Cracker Barrel, een Wendy's, een Chick-fil-A, een Arby's, een Waffle House, een IHOP, een Subway, een Taco Bell, een Burger

King en een KFC. De efficiëntie van de snelle en goedkope hap. Overal in Amerika dezelfde restaurants voor de *little guy*. Overal dezelfde modulaire constructies, het lopendebandsysteem voor voedsel: dezelfde personeelspetjes, dezelfde drinkbekers, dezelfde eetbakjes, dezelfde rietjes. Slecht eten voor minder bemiddelde mensen die vervolgens vaker naar de dokter moeten omdat ze slecht eten, lijden aan diabetes, of gebukt gaan onder obesitas. Het zijn diezelfde mensen die zich vaak geen deftige ziekteverzekering kunnen veroorloven.

Diezelfde mensen die alleen maar een baan vinden in zo'n fastfoodkeet, met een loon van amper 7 dollar en 25 cent per uur. Hoeveel uur je ook werkt, hoeveel dagen per week je hamburgers bakt, je komt nóóit aan een fatsoenlijk loon om een gezin te onderhouden. Je kunt je zelfs amper zo'n slechte hamburger permitteren. Ik heb zulke families ontmoet. Ze werken voltijds en moeten toch nog een beroep doen op de voedselbank. De vakbond kan niet langer voor ze vechten. Amper 5 procent van de Amerikanen is nog lid van de vakbond. Allerhande wetten maken vakbondswerk onmogelijk.

Luizige hamburgerbaantjes

Eigenlijk zijn hamburgerbanen alleen maar een billijke uitweg voor tieners en jonge twintigers zonder gezin. De rest lijdt armoede met zo'n loon. Maar in de praktijk werken er wel degelijk dertigers en veertigers, vaders en moeders die voltijds de kost moeten verdienen in de fastfoodketen. Tegelijk maken de eigenaars van die restaurants reuzenwinsten. McDonald's harkte in 2018 bijna zes miljard dollar winst bij mekaar. Daarom wordt ook alles gestandaardiseerd. Zo blijft alles spotgoedkoop: de hamburger én de laaggeschoolde hamburgerbaan. Elk personeelslid is vervangbaar. Hard werken betekent dus heus niet altijd dat je een mooi leven kunt leiden in Amerika. De Amerikaanse droom is een illusie geworden. Met een paar Europese ogen sta je hier toch verwonderd te kijken naar zo'n verwoestend systeem.

Is het niet absurd dat de overheid deze mensen moet helpen en bijspringen met voedselbonnen of eten van de voedselbank? Belastinggeld moet doen wat het bedrijf nalaat, namelijk een fatsoenlijk loon betalen. Als een Big Mac 70 cent duurder zou worden, zo is berekend, dan zouden de werknemers een dubbel loon kunnen krijgen. Ze zouden ook zelf meer hamburgers kunnen eten (meer centen in de portemonnee!)

en voor omzetgroei zorgen. Zelfs al zou de Big Mac geen cent duurder worden, wat is dan het probleem als McDonald's maar drie miljard winst meer zou maken? Maar: die gedachte komt nooit op. Er verandert niets. De grootst mogelijke winst gaat steevast en zonder uitzondering naar de aandeelhouders. Ook gewone Amerikanen zijn soms aandeelhouders, bijvoorbeeld omdat ze beleggen in een privaat pensioenfonds, dat soms voor een deel bestaat uit hamburgeraandelen. Eind 2019 moest Stephen Easterbrook, de baas van McDonald's, opstappen omdat hij een relatie had met een ondergeschikte. Zijn strenge straf: een oprotpremie van 42 miljoen dollar.

Zo hou je dus die twee Amerika's in stand. Zo werkt dat.

Highwaymen

Als je rondrijdt in Amerika, duizenden kilometers lang, begin je te fantaseren, over het leven van anderen. Je verplaatst je met de auto, maar vooral beweeg je in andere hoofden. Op de radio luister ik naar The Highwaymen: 'And when I reach the other side, I'll find a place to rest my spirit if I can. Perhaps I may become a highwayman again.'

Het is bijna een overweldigend gevoel in Amerika rond te dwalen. Ik raak enorm enthousiast over dingen die zoveel groter zijn dan mezelf, iets ongrijpbaars. Ik had dat ook toen ik met mijn kinderen op de ticker-tapeparade in New York stond om verslag uit te brengen over de grote huldiging voor de wereldkampioenploeg van het Amerikaanse vrouwenvoetbal. Een huldiging waarbij uit alle ramen van de wolkenkrabbers papiersnippers worden gegooid. Een soort innerlijke aardbeving kreeg ik ook toen ik plotseling, vanuit het niets, honderden, misschien wel duizenden windmolens zag opdoemen rond Palm Springs in de snikhete woestijn aan de rand van Joshua Tree National Park in Californië.

Al rondrijdend op eenzame wegen zag ik allerhande boodschappen op kleine of grote reclameborden: 'Adopteer een snelweg.' 'Rapporteer dronken chauffeurs.' 'Indianencasino na de volgende afslag.' Een mens denkt daar even over na terwijl hij plankgas geeft. Hoe kun je de mensen beter maken? Hun lot veranderen? De wereld begrijpen? Waarom profiteren zoveel landen en regimes van de onwetendheid van hun burgers? Waarom blijven systemen zo lang bestaan, ook al werken ze niet?